

En kongedatters sprog

Leonora Christinas *franske selvbiografi* fra 1673

AF LENE SCHØSLER

I 2022 fejrer vi Dronningens regeringsjubilæum. Sidste år fejredes under langt mindre opmærksomhed en mærkedag med tilknytning til et dansk kongehus, nemlig Leonora Christinas 400-års fødselsdag. Se nedenfor et billede af Leonora Christina som hun er fremstillet af Karel van Mander omkring 1642.

Leonora Christina var datter af Christian d. IV og Kirsten Munk, født d. 8. juli 1621. Hun er kendt for sit hovedværk på dansk, *Jammers Minde*.

Leonora Christina og hendes mand Corfitz Ulfeldt var et feteret og magtfuldt par, men efter Christian d. IVs død førte en række intriger og komplotter til, at parret flygtede til Sverige og deltog på svensk side i Karl Gustav-krigene. Efterfølgende blev de anklaget for landsforræderi, se *Appendix*. I 1663 blev Leonora pågrebet i England og ført til fængslet i Blåtårn på befaling af sin halvbror Frederik d. III. Efter kongens død i 1670, håbede Otto Sperling den Yngre, at han kunne handle politisk for at få frigivet Leonora og sin far, der var livlæge og ven til Ulfeldt-parret – han var ligeledes fængslet i Blåtårn. I 1673 erkendte han, at det ikke kunne lade sig gøre, og han besluttede at henvende sig til parrets internationale netværk for at lægge pres på den nye konge, Christian d. V, søn af Frederik d. III. Otto Sperling den yngre foreslog derfor Leonora at skrive en selvpræsentation på fransk, som var det internationale diplomatiske sprog på dette tidspunkt. Det skal nævnes, at medens tidligere udgivere har været enige om, at initiativtageren til teksten og den, som teksten er adresseret til, *Monsieur* i starten af brevet, er Sperling den Yngre, har Sebastian Olden Jørgensen foreslået, at adressaten skulle være rigsadmiral Henrik Bielke (Olden-Jørgensen 2022).

Dette særdeles spændende skrift, der er kendt som *den danske selvbiografi*, er udformet som et brev på 70 sider, hvori Leonora Christina fremstiller sit dramatiske liv, fra barndommen frem til affattelsestidspunktet. Det interessante i denne forbindelse er, at hun har redigeret sin tekst alene, uden hjælp fra sekretærer, grammatikere eller ordbøger, så teksten afspejler nøje hendes franskkundskaber. Det gør, at teksten er et unikt vidnesbyrd om franskkundskaber

hos de fransktalende ved hoffet i Danmark og om den norm, som hoffet søger at leve op til. Det er derfor jeg er interesseret i denne tekst (se fig. 2). Selvom det blev udbredt i miljøet, fik skriftet aldrig den ønskede virkning. Ud over håbet om frigivelse ønskede Otto Sperling at indarbejde teksten i sit planlagte værk om lærde damer. Man kender dele af værket, men det blev aldrig udgivet. Originalmanuskriptet til selvpræsentationen forsvandt i en periode, men blev genfundet i Altona, siden købt af det Kongelige Bibliotek i 1955. I 1958 udkom en faksimileudgave med oversættelse til dansk ved Bøggild-Andersen, men før 2021 findes ingen filologisk udgave af teksten og ingen sproglig analyse er foretaget tidligere.

Der er mange interessante aspekter ved denne franske tekst, som er nyudgivet af Marita Akhøj Nielsen og mig selv (Akhøj Nielsen & Schøsler, 2021a, Akhøj Nielsen & Schøsler, 2021b), herunder de rent sproglige; det er dem, jeg vil koncentrere mig om i mit bidrag. De kan formuleres som fem spørgsmål:

Hvordan lærte Leonora Christina fransk?

Hvordan er hendes fransk, sammenlignet med samtidens fransk?

Hvordan bedømmer samtiden hendes fransk?

Hvordan kan man oversætte teksten, så den afspejler hendes sproglige niveau?

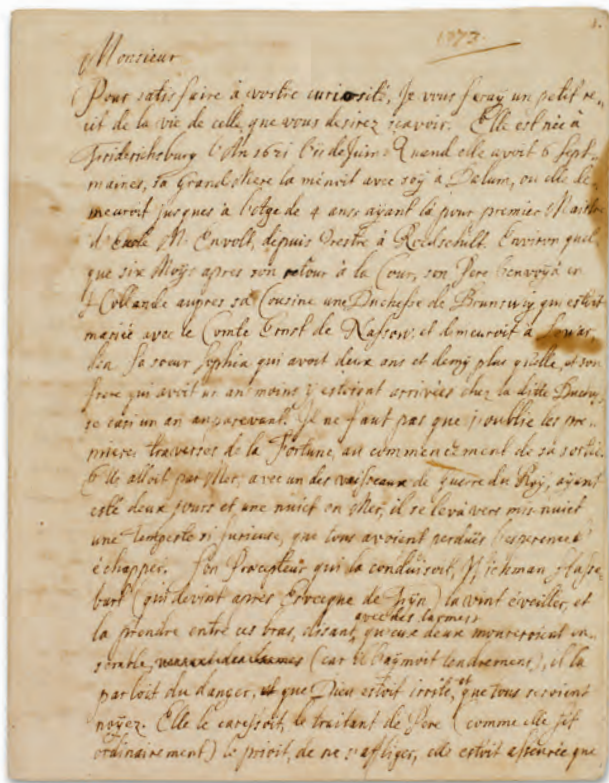
Er hendes sproglige kommunikation vellykket, selvom den ikke udvirkede hendes frigivelse af fængslet?

1. Hvordan lærte Leonora Christina fransk?

Det fremgår af *Selvbiografien*, at Leonora Christina kunne tale, læse og skrive latin, italiensk, spansk, fransk og engelsk. Hertil kommer højtysk, som man ved, at kongens børn blev undervist i – det var fyrsters, adeliges og embedsmændenes kommunikationsprog i Danmark. Hun skriver ofte breve på højtysk, men hun omtaler ikke sin tyskundervisning. Det vides

Karel van Mander d.y. III, Leonora Christina (1621-1698), ca. 1642.
Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Ole Haupt.

Første side af *Den franske selobiografi*. Ny kongelig Samling. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

også, at hun talte nedertysk, fx til tjenestefolk, som det fremgår af *Jammers Minde*. Leonora Christinas brug af de to tyske varianter er med andre ord socialt betinget, hvilket er et klart bevis på hendes sproglige bevidsthed.

Undervisningen i fremmedsprog af Leonora og hendes søskende foregik ud fra biblen, salmer og andre religiøse skrifter på målsproget. Den franske lærer Alexandre de Cuquelçon underviste kongebørnene ikke alene i fransk, herunder oplæsning, konversation og skrivning, men også i aritmetik og dans.

Noget af det interessante ved *Selobiografien* er, at Leonora Christina fremstiller sin sprogundervisning i detaljer. Selv om den franske lærer anvendte en temmelig hårdhændet undervisningsmetode, var resultatet ikke altid tilfredsstillende. Nedenstående citat fra den seneste oversættelse (ved Marita Akhøj Nielsen og mig selv, 2021) beskriver en konflikt mellem hovmesterinden, der havde ansvaret for kongebørnene, især Leonora Christina og hendes storesøster Sophie, og deres franske lærer vedrørende børnenes kundskaber:

Vinteren efter [1634] skete det i Skanderborg, at hovmesterinden kom op at skændes med sprog-

læreren Aleksander von Kuchelson, som underviste vor heltinde og hendes søstre i fransk, skrivning, aritmetik og dans. Frøken Sophie havde ikke let ved at lære, og oven i købet havde hun en meget dårlig hukommelse. Hun var for optaget af sine dukker, og da hun opdagede, at hovmesterinden ikke straffede hende, når Aleksander beklagede sig over hende, lavede hun ingenting og gjorde sig ikke længere umage med lektierne. Vor heltinde mente at vide nok, når hun vidste lige så meget som sin søster. Da det havde stået på et stykke tid, mente hovmesterinden, at hun kunne få ram på Aleksander. Hun anklagede ham over for kongen og sagde, at han behandlede børnene dårligt, slog dem over fingrene, gav dem med riset over hænderne, brugte øgenavne osv. Oven i købet havde de ikke lært at læse fransk ordentligt og endnu mindre at tale det (s. 5.22-6.11).

Det fremgår af citatet, at børnene blev opdraget strengt, og at de blev straffet korporligt. Det understreges yderligere i en tilføjet forklaring af Leonora i parentes. Bemærk at Leonora Christina omtaler sig selv i tredje person som *nostre femme*, hvilket vi oversætter som *vor heltinde*:

Det var nemlig sådan, at han [dvs. Alexandre de Cuquelçon] ville have, at den ene skulle slå den anden, når de lavede fejl. Den, der rettede den anden, skulle slå hende, og hvis hun ikke slog hårdt nok, påtog han sig selv opgaven. På den måde havde han ganske ofte slået vor heltinde (s. 7.16-17).

2. Hvordan er Leonora Christinas fransk, sammenlignet med samtidens fransk?

Man har ikke tidligere stillet sig spørgsmålet om kvaliteten af Leonora Christinas fransk, sammenlignet med samtidens. Tværtimod har tidligere udgivere og oversættere af *Selobiografien* vurderet hendes sprog ud fra moderne fransk standard. Derfor vil jeg i denne sektion gengive disse vurderinger af Leonora Christinas franskniveau og derefter vurdere hendes niveau i forholdet til samtidens fransk. I næste sektion vil jeg derefter omtale samtidens vurdering.

Den anakronistiske tilgang hos tidligere udgivere og oversættere har bevirket, at man hidtil har haft den opfattelse at Leonora Christinas fransk var fuldt af fejl, undertiden helt uforståeligt, og stærkt præget af hendes danske modersmål. Således skriver allerede

første udgiver Birket Smith i 1871: »Selvbiografiens fransk [er] fuldt af de mærkeligste Danismer, så at man på ikke få Steder næsten er ude af Stand til at forstå Meningen, når man ikke er så heldig at udfinde, hvilket dansk Udtryk der skal søges bag den franske Forklædning«. Og Bøggild-Andersen skriver (1949, 1958): »Der er ... talrige franske sprogfejl. L. Chr.s franske ordforraad er begrænset, stilen ofte i ringe grad varieret.« Den seneste udgiver, Bodil Wamberg, udtrykker samme opfattelse (1991): »... Det ejendommelige er, at hun [dvs. Leonora Christina] med relativt få fransksproglige ressourcer formår at udtrykke sig så ubesværet. Undertiden får hun sagt tingene kejtet, det sproglige helhedsindtryk er lidt stereotyp.«

De, der tidligere har beskæftiget sig med *Selvbiografien*, har som sagt ikke interesseret sig for at undersøge Leonora Christinas franskkundskaber nærmere. De har ikke haft viden om, hvordan det franske sprog var for næsten 400 år siden. De har heller ikke spurgt sig selv, hvilket fransk Leonora Christinas målgruppe talte eller skrev, eller om hendes skriftlige kommunikation virker vellykket. Disse punkter er for første gang taget op i den nye udgave af *Selvbiografien* udarbejdet af Marita Akhøj Nielsen og mig selv.

Hvis man sammenligner Leonora Christinas fransk med samtidens fransk, og mere specifikt med det fransk, der blev skrevet af samtidens lærde kvinder – hvilket jeg har gjort – vil man opdage at hendes sprog og det som tidligere udgivere har opfattet som sproglige ejendommeligheder, i høj grad genfindes i samtiden. Hvad angår hendes retskrivning, varierer den i vid udstrækning på samme måde som samtidens kvindelige brevskrivere. Hvad angår ordforrådet, behersker Leonora Christina til fulde den franske norm med en imponerende bredde og dybde, dog med en lille tendens til arkaiserende sprogbrug. Inden for nominalsystemet er Leonora Christinas største problem at overholde reglerne for genus- og numeruskongruens samt at vælge substantivernes rette køn. Selvom der i samtiden er vaklen inden for disse kategorier, er Leonora Christinas intersprog langt mere inkonsekvent, end det, man finder i samtiden. I et kommunikationsmæssigt perspektiv er dette dog ikke afvigelser, der er reelt meningsforstyrrende, og nogle af dem er rent grafiske og ikke hørbare. Hvad angår de øvrige kategorier inden for nominalsyntagmet, svarer Leonora Christinas variationer i udstrakt grad til samtidens. Bortset fra adjektivernes placering, hvor hun følger de nyere tendenser, har hun en tendens til at vælge en arkaiserende sprogbrug. Inden for verbal-syntagmet er variationerne i Leonora Christinas brug

af tempus og modus, men ikke aspekt, i overensstemmelse med de variationer, man finder i samtiden, dog igen med tendens til arkaiserende sprogbrug, både hvad angår morfologi og syntaks. Konkluderende må det fastslås, at Leonora Christina har et højt sprogligt niveau, både på det morfologiske, syntaktiske og leksikalske plan. Med andre ord, hendes fransk svarer godt til samtidens.

3. Hvordan bedømmer samtiden hendes fransk?

I modsætning til de danske udgivere omtaler samtidens franske kilder Leonora Christinas franskkundskaber særdeles positivt. Lad mig nævne tre kilder. Vi har for det første en detaljeret beretning på latin fra Charles Ogier, sekretær for den franske ambassadør Claude Mesme, comte d'Avaux, der deltog i Det store Bilager i 1634, dvs. i festlighederne i København i anledningen af kronprinsen og kronprinsessens bryllup. Charles Ogier skriver bl.a.: »illæ facillimè loquuntur cum accentu quodam lepido, ac venusto, qui decet illas mirum in modum« (de selv [dvs. Kongens Døtre] taler meget flydende med en fin og yndefuld Accent, som klæder dem allerkæreste, Ogier 1656/1969 s. 101)

For det andet findes et langt hyldestdigt af Isaac de Lapeyrière fra 1645; han deltog i en fransk diplomatisk mission i København. Her gengives starten:

A Madame La Comtesse ELEONOR
Lors que Monsieur l'Ambassadeur de France
traitoit la paix du Dannemark avec la Suède.
A Christianopolis le 15 may 1645
*Vous qui parlez très bon latin
Dont l'Esprit sublime et divin
Se paist dans sa Bibliothèque
Du grand philosophe Sénèque
Et qui raisonnez sur Platon
Aussi sagement que Caton
Qui parlez la langue Italique
Aussi bien que la Germanique
Vous qui fredonnez l'Espagnol
Mieux que ne chante un Rossignol
Et comme vous estes Courtoise
Qui parlez la langue Françoisse
Avec les mesmes Souris
Que font nos dames de Paris*
(Oddos 2012 s. 246-52).

Fri oversættelse: De [dvs. Leonora Christina], som taler et eminent latin, hvis højsindede og gudommelige ånd i sit bibliotek finder næring hos

den store filosof Seneca og diskuterer Platon lige så forstandigt som Cato; De, som taler det italienske sprog lige så godt som det germanske; De, som nynner det spanske bedre end en nattergal; og hvor belevnt De taler fransk med samme kochetteri som vore fornemme damer fra Paris!

Den tredje kilde er en detaljeret beretning fra Mme de Motteville, der var den franske dronnings (Anna af Østrig) hofdame; hun fortæller om den yderst positive modtagelse af Corfitz Ulfeldt og Leonora Christina ved det franske hof i 1647:

Elle [dvs. Leonora Christina] vint chez la Reine de même qu'auroit fait une de nos princesses; et quand elle fut au cercle, elle ne témoigna nul embarras de se trouver au milieu de tant de gens qu'elle ne connaissait point. Elle parla souvent et toujours de bon sens, avec naïveté qui tenoit un peu de la froideur de son pays, mais qui n'avoit rien de bas ni de petit (Motteville 1647/1750, bd. 2, s. 19-22).

Hun [dvs. Leonora Christina] nærmede sig dronningen på samme måde som en af vore egne ville have gjort det; og da hun befandt sig i kredsen, viste hun ingen tegn på forlegenhed ved at befinde sig omgivet af så mange mennesker, som hun ikke kendte. Hun talte hyppigt og altid forstandigt, med en ligefremhed, som var præget af hendes kolde land, men som hverken havde noget plat eller småligt ved sig.

4. Hvordan kan man oversætte teksten, så den afspejler hendes sproglige niveau?

Man skal huske, at for 400 år siden var fransk det europæiske kommunikationssprog uanset ens nationalitet, og det er fantastisk at kunne se, hvilket niveau en dansk kongedatter kunne opnå. Hvis man yderligere ser på de stilistiske virkemidler Leonora Christina benytter sig af, som jeg har gjort det i min forskning, så opdager man hvilken usædvanlig dygtig forfatter hun er – også på fransk. Det betyder, at vores oversættelse er helt grundlæggende anderledes end de tidligere oversættelser, fordi vi udnytter vores viden om samtidens sprog til at vælge den tilsvarende moderne danske kommunikationsform. Ved at forsøge at gengive Leonora Christinas tekst på et moderne dansk, håber vi at den sproglige form ikke står som en forhindring til tekstens indhold, men at læseren i stedet får en direkte oplevelse af Leonora Christina som hun ønsker at fremstille sig selv og sit liv.

Jeg vil komme med fire illustrationer af forskellen mellem de tidligere oversættelser og vores nyoversættelse; de tidligere oversættelser er skrevet på et arkaisere, ret kunstigt dansk. Vi har derimod besluttet at oversætte teksten til et flydende og mundret moderne dansk. Første eksempel er starten på *Selvbiografien*:

Eksempel 1

For at føje eders nyfigenhed, vil jeg for eder forfatte en lille beretning om den dames liv, som I ønsker at vide noget om (Bodil Wamberg 1991)

For at opfylde Deres ønske vil jeg skrive en lille livshistorie til Dem om hende, som De gerne vil vide mere om (2021)

Forskellene mellem de to udgaver angår især ordforrådet, nedenfor markeret med farvet skrift; de ord, der svarer til hinanden og som tilhører to forskellige stilniveauer, gammeldags eller moderne sprogbrug, er markeret med samme farve: *føje:opfylde, eders:Deres, myfigenhed:ønske, forfatte:skrive, eder:Dem, I:Dem.*

For at **føje eders nyfigenhed**, vil jeg for **eder forfatte** en lille beretning om den dames liv, som **I** ønsker at vide noget om (1991)

For at **opfylde Deres ønske** vil jeg **skrive** en lille livshistorie til **Dem** om hende, som **De** gerne vil vide mere om (2021)

Samme stilforskel i ordvalget ses tydeligt i et dramatisk optrin fra Hammershus, hvor Leonora Christina og Corfitz Ulfeldt var fængslet og bevogtet af kommandanten Fuchs, der i eksemplet beskrives i skænderi med Leonora Christina:

Eksempel 2

Til slut **forglemte** han [=Fuchs] **sig** så meget, at han **trådte** hende **nær** og satte hende sin knyttede hånd for næsen. Hun sagde til ham, idet hun **fattede** med hånden i lommen om sin kniv: »Brug **eders skidne** mund og **eders** forbandede tunge, men hold **eders** hænder for **eder** selv« (1991)

Til sidst **tabte** han **besindelsen** i den grad, at han **gik helt tæt hen** til hende med knyt-næven foran hendes næse. Hun sagde, mens hun **havde** hånden i lommen om sin kniv: »De kan bruge **Deres beskidte** mund og forbandede tunge, men hold hænderne i ro« (2021)

I dette eksempel er der ud over forskelle i ordvalget, markeret med farvet skrift (*forglemte sig: tabte besindelsen*, osv.), også en forskel på en arkaiserende syntaks i 1991-udgaven og vores moderne syntaks: *trådte hende nær: gik helt tæt hen til hende, satte hende sin knyttede hånd for næsen: med knytnæven foran hendes næse* – markeret med turkis.

Eksempel 2

Til slut **forglemte** han [=Fuchs] **sig** så meget, at han **trådte** hende **nær** og satte hende sin knyttede hånd for næsen. Hun sagde til ham, idet hun **fattede** med hånden i lommen om sin kniv: »Brug **eders skidne** mund og **eders** forbandede tunge, men hold eders hænder for **eder** selv« (1991)

Til sidst **tabte** han **besindelsen** i den grad, at han **gik helt tæt hen** til hende med knytnæven foran hendes næse. Hun sagde, mens hun **havde** hånden i lommen om sin kniv: »De kan bruge **Deres beskidte** mund og forbandede tunge, men hold hænderne i ro« (2021)

Det tredje eksempel viser ud over den type stilforskelle, som vi netop har set i eksemplerne 1 og 2, en manglende forståelse hos den tidligere oversætter (Bøggild-Andersen 1958, genoptaget af de følgende oversættere) af den situation, der fremstilles i teksten og af de historiske forhold. Det handler om arrestationen af Leonora Christina i England, hvorefter hun føres til det skib, der sejler hende til Danmark og fængslet i Blåtårn (1663). Da Leonora er blevet arresteret, ønsker hun at overdrage nogle ting til sine ledsagere, der bliver tilbage i England:

Eksempel 3

Hun sagde adieu til herremanden; hun havde tvende armringe med diamanter, som hun vilde give ham til hendes børn, men da han frygtede, at man skulde tage dem fra ham, satte hun dem paa igen for ikke at bringe ham i knibe dermed. Hun gav en **pistol** til sin tjener, og derpaa bar en baadsmænd hende ned i baaden. (1958)

Hun tog afsked med adelsmanden. Hun havde to diamanthåndbånd, som hun ville give ham for at få dem bragt til sine børn, men da han var bange for, at man ville tage dem fra ham, tog hun dem tilbage for ikke at bebyrde ham med

det. Hun gav sin tjener en **guldmønt**, og derefter bar en bådsmand hende ombord i båden. (2021)

Ud over de forskelle i ordforråd og syntaks, som vi tidligere har kunne se, og som her ikke er markeret, er der i dette eksempel en indholdsmæssig forskel mellem de to oversættelser, markeret med fed skrift, nemlig oversættelsen af det franske ord *pistole*.

Ifølge den oprindelige oversættelse har Leonora Christina en pistol, som hun vil give til tjeneren. Man kan her undre sig over at de englændere, der pågriber Leonora Christina, ikke tager skydevåbnet fra hende. Ordet *pistol* gengiver i den ældre oversættelse en mulig betydning af det franske ord *pistole*, som kan betyde et hjullås-håndvåben på mellem 1,30 meter og godt en halv meter, og som vejer adskillige kilo (se fig. 3).

Det er for os at se ikke sandsynligt i konteksten, at Leonora Christina, som netop er arresteret, får lov til uantastet at gå frit omkring med et så drabeligt våben som en *pistole*. Vi foreslår i stedet, at det er en anden betydning af ordet, der skal bruges her, nemlig at det drejer sig om en guldmønt på ca. 9 gram, svarende til en værdi af 3.000 kroner nu om dage, som hun vil give tjeneren (se fig. 4).

Jeg har ovenfor nævnt, at tidligere udgivere ikke har undersøgt regler for god sprogbrug i det 17. århundredes fransk. Et eksempel er vekslen mellem forskellige tempusformer med det formål at gøre stilen mere livlig, som det blev anbefalet af en af de vigtigste grammatikere i samtidens Frankrig, Vaugelas. Han anbefaler vekslen mellem fortidsformer og nutidsformer, med henvisning til at græske og latinske historikere benyttede denne vekslen for at gøre stilen livlig, og at de bedste franske forfattere samt folk ved hoffet m.fl. netop udtrykker sig på samme måde. Han tilføjer:

Il est vray que pour diuersifier & rendre le stile plus agreable, il se faut seruir tantost de l'vn & tantost de l'autre, & scauoir passer adroitement & à propos du preterit au present & du present au preterit (1647/2000 side 458-459).

fri oversættelse: det forholder sig således, at for at variere stilen og for at gøre den mere behagelig, bør man anvende snart den ene [form], snart den anden, og vide hvordan man mest behændigt og bedst kommer fra fortidsformen til nutidsformen og fra nutidsformen til fortidsformen.

Det er værd at notere sig, at Det franske Akademi efterfølgende tilslutter sig Vaugelas' udtalelse og siger at det er et eksempel på god stil at variere mellem disse

Fig. 3 *Pistole*, våben.

Fig. 4 *Pistole*, guldmønt. Foto: Bibliothèque Nationale de France.

former (se Streicher II 1970 side 768-9). Eksempel 4 viser Leonora Christinas tekst og vores oversættelse fra 2021. Bemærk de fire nutidsformer (*commende*, *se ferme*, *remet*, *met*, markeret med fed), som vi har oversat med fortidsformer.

Eksempel 4

à Charle elle **commende** de tousjours ce [=se] tenir au costé de la Carosse, si elle voyoit quilz gagnassent chemin, pour se jeter sur le cheval, se defit de sa robbe fourée. Ilz disputtoient le chemin jusques au pont qui separe la territoire du Roy et du Duc. Comme elle estoit passée le pont, elle se **ferme**, **remet** sa robbe, et **met** pied à terre. Les autres ce [=se] tenoient de l'autre costè le Pont pour la regarder; Ainsi elle eschappoit encore pour ce foy. Mais c'estoit un plaisir de veoir comme le secretaire seuët, comme il eust bel peur, il ne fit pas non plus le brave apres, ains confessoit librement qu'il estoit de my mort de crainte.

Hun **befalede** Charles at holde sig på siden af den lukkede vogn hele tiden. Hun tog sin pelsforede frakke af for at kunne kaste sig på hesten, hvis hun så, at de halede ind på dem. De kørte om kap lige indtil den bro, der adskiller de kongelige og de hertugelige områder. Da hun var kommet over broen, **standsede** hun, **tog** frakken på igen og **steg** ud. De andre holdt på den anden side af broen og kiggede på hende. Sådan undslap hun endnu en gang. Men det var en fornøjelse at se hvordan sekretæren svedte, fordi han var rædselsslagen, han spillede heller ikke tapper bagefter, men indrømmede åbent, at han var ved at dø af skræk (s. 29.1-12).

På moderne dansk virker det ikke på samme måde livligt at veksle mellem de forskellige former, derfor vælger vi konsekvent fortid i vores 2021-oversættelse. Man kan sagtens bruge historisk præsens i en dramatisk passage, men ikke som her ind imellem fortidsformer. Lad mig understrege, at alle disse former er bøjet korrekt, uanset tempusvalg. De tidligere udgivere har kritiseret Leonora Christinas tempusvariation, men har alligevel fastholdt den i oversættelsen. Således skriver Bøggild-Andersen om sin oversættelsesprincipper: »... oversættelsen har i et vist omfang søgt at gengive stilistiske kejtheder i L. Chr.s tekst, bl.a. den hyppige gentagelse af samme ord og vendinger og vekslen mellem datid og nutid« (1958, s. 2)

Bøggild-Andersens udtalelse er imidlertid et eksempel på manglende viden om samtidens stilistiske virkemidler hos de tidligere udgivere, jf. citatet fra Vaugelas ovenfor. Den forkerte analyse fører til uberet-

tiget kritik af Leonora Christinas stil og til en dårlig oversættelse. Det fremgår f.eks. af Bøggild-Andersens oversættelse af samme passage som i eksempel 4, som gengives nedenfor, hvor nutidsformerne i originalen er gengivet med nutidsformer på dansk, her markeret med fed:

Eksempel 5

Charles **befaler** hun stedse at holde sig ved siden af karossen, for at hun, hvis hun saa, at de vandt ind paa hende, kunde kaste sig paa en hest; hun tog ogsaa sin skindkaabe af sig. De stredes om vejen lige til den bro, som danner skellet mellem kongens og hertugens territorium. Da hun havde passeret broen, **gør** hun holdt, **ifører** sig igen sin kaabe og **stiger** derpaa ud. De andre blev holdende paa den anden side af broen for at se efter hende; paa den maade undkom hun endnu denne gang. Men det var en fornøjelse at se, hvor sekretæren svedte, saasom han havde stor frygt; han agerede ej heller siden helt, men bekendte aabent, at han var halvdød af rædsel. (Bøggild-Andersen 1958, s. 30-31)

5. Er Leonora Christinas sproglige kommunikation vellykket?

Jeg stillede ovenfor spørgsmålet om, hvorvidt Leonoras sproglige kommunikation er vellykket, selvom den ikke udvirkede hendes frigivelse af fængslet. Som jeg har vist i det foregående, har Leonora Christina et højt sprogligt niveau på fransk. Det viser sig ved, at hun er i stand til at variere sin fremstilling, ikke alene ved en vekslen mellem narrative og dialogiske passager, som det fremgår af eksempel 2, men også ved brug af forskellige kommunikative strategier med henblik på at markere afstand eller nærhed, herunder markering af sociale forskelle. Således bruger hun f.eks. hoffets mest udsøgte og florumvundne høflighedsfraser i en ordveksling med Gyldenløve, der kommer med en ordre fra kongen om at hun skal rejse tilbage til Jylland. Derved markerer hun sin tale som en kommunikation mellem personer af højeste stand. Modsat bruger hun ukvemsord mod Fuchs, som det fremgår af eksempel 2.

Leonora Christinas franskniveau er med andre ord så højt, at hun er i stand til at udtrykke meget raffinerede nuancer. Hendes kommunikation fremstår derfor afvekslende, livlig og fængslende, og gør derved indtryk på sin læser. Den må derfor karakteriseres som

vellykket, og de sproglige afvigelser, der trods alt er i hendes fransk, er aldrig meningsforstyrrende.

6. Afrunding: kan man lære noget af Leonora Christina vedrørende fremmedsprogsindlæring?

Hvis man ønsker at blive lige så dygtig til fremmedsprog som Leonora Christina, hvad skal man så gøre? Leonora Christina har fra sin barndom levet i et mangesproget miljø, med undervisning i forskellige sprog, med hyppig brug af de forskellige sprog i læsning, skrift og tale, hvilket har stimuleret hendes talent. Jeg har kunnet konstatere i mine undersøgelser at der nærmest ingen egentlige fejl er i grammatikken forstået som **bøjningslære**, og at **ordforrådets** bredde og dybde er imponerende. Det tyder på at indlæringen især har fokuseret på disse to domæner, hvilket er i overensstemmelse med fokusområderne i de fleste franske grammatikker for udlændinge fra 1500- og 1600-tallet, som jeg har konsulteret (Schøsler 2021).

Så hvordan kan man blive lige så dygtig som Leonora Christina? først og fremmest hjælper det at blive født i et mangesproget miljø med en privatlærer, der med energi (og spanskkrør) får eleven til at arbejde flittigt med sproget. Det viser altså med al tydelighed, hvor vigtigt det er at vælge sine forældre med omhu!

Den Franske Selvbiografi illustrerer også monarkiets omsorg for uddannelse af sine kongebørn, her vist gennem den detaljerede beskrivelse af Christian d. IVs børns undervisning. Det drejer sig om undervisning, ikke mindst boglig undervisning, også af pigerne, hvilket er usædvanligt for tiden. Det er altså vigtigt, ligesom Leonora Christina, at få intensiv sprogundervisning fra en tidlig alder og gennem livet holde sine kundskaber vedlige ved at læse, skrive, tale og lytte.

Appendix: Vigtige begivenheder i Leonora Christinas liv

1621 8/7	Leonora Christina fødes på Frederiksborg slot
1630	Kirsten Munk forlader Christian IV
1630	Leonora Christina forloves med Corfitz Ulfeldt
1636 9/10	Leonora Christina bliver gift med Corfitz
1648 28/2	Christian IV dør på Rosenborg slot
1651 14/7	Leonora Christina og Corfitz flygter til Stockholm
1657-60	Karl Gustav-krigene

- 1659-60 Leonora og Corfitz i husarrest i Malmø, dødsdømmes
- 1660-61 Leonora Christina og Corfitz fængslet på Hammershus
- 1663 11/7 Leonora Christina sættes i fængsel i Blåtårn
- 1664 26/2 Corfitz dør i en båd på Rhinen
- 1685 19/5 Leonora Christina frigives
- 1698 16/3 Leonora Christina dør i Maribo

Litteratur

- Akhøj Nielsen, Marita & Schøsler, Lene: *Leonora Christinas franske selvbiografi. Diplomatarisk udgave og dansk oversættelse*. Ikonografi ved Thomas Lyngby, København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2021a.
- Akhøj Nielsen, Marita & Schøsler, Lene: *En kongedatters liv. Leonora Christinas franske selvbiografi på moderne dansk*. Illustreret af Allan van Hansen, København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2021b.
- Leonora Christina: »Leonora Christina (Ulfeldt)s Selvbiografi. Udgivet efter et Håndskrift i det store kgl. Bibliothek ved Sophus Birket Smith«, i *Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie* 2 Række. 1. Bind s. 142-217. 1673/1871-72.
- Leonora Christina: *Leonora Christinas franske Selvbiografi* oversat til Dansk af C.O. Bøggild-Andersen, i Leonora Christina: *Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer*, udgivet af Johs. Brøndum-Nielsen & C.O. Bøggild-Andersen, København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab · Rosenkilde og Bagger 1673/1949, s. 1-50.
- Leonora Christina: *Leonora Christina Comtesse d'Ulfeldt Autobiographie 1673. Facsimile*. Introduction, Traduction et Commentaires par C.O. Bøggild-Andersen · *Leonora Christina Grevinde Ulfeldts franske Levnedsskildring 1673, trykt i facsimile*. Indledning, Oversættelse og Oplysninger af C.O. Bøggild-Andersen, København: Forening for Boghaandværk 1673/1958.
- Leonora Christina: *Leonora Christinas franske selvbiografi*. Indledning ved Bodil Wamberg, København: Gad 1673/1991.
- Leonora Christina: *Jammers Minde*. Diplomatarisk udgave ved Poul Lindegård Hjorth og Marita Akhøj Nielsen, under medvirkning af Ingelise Nielsen, København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab · C.A. Reitzels Forlag 1998.
- Leonora Christina: Leonora Christine: *Den franske selvbiografi*, Ny kongelig Samling 4261,4°, <http://www.kb.dk/permalink/2006/manus/679/dan/1673/2001>.
- Motteville, Madame Françoise de: *Mémoires pour servir à l'histoire d'Anne d'Autriche, épouse de Louis XIII, roi de France par Madame de Motteville*, Amsterdam: François Changuion 1647/1750.

- Oddos, Jean-Paul: *Isaac de Lapeyrère (1596-1676), Un intellectuel sur les routes du monde*, Paris: Champion 2012.
- Ogier, Charles: *Ephemerides, sive Iter Danicum, Suecicum, Polonicum cum esset in comitatu illustriss. Claudii Memmii comitis Avauxii, ad septentrionis reges extraordinarii legati*, Paris: Pierre Le Petit 1656.
- Ogier, Charles: *Det store bilager i Kjøbenhavn 1634*. Oversat fra latin af Julius Clausen, København: August Bang (1. udgave 1914) 1656/1969.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: »Kongedatteren og hendes ghost writer. Nyt syn på tilblivelsen af Leonora Christinas franske selvbiografi (1673)« under udgivelse i *Danske Studier* 2022.
- Schøsler, Lene: »Danismer i Leonora Christinas fransk« i *Nogle betænkninger om dansk sprog og litteratur. Festskrift til Marita Akhøj Nielsen*, redigeret af Bjerring-Hansen, Jens, Skovgaard Boeck, Simon og Skaftø Jensen, Eva, København: Universitets-Jubilæets Danske Samfund, s. 315-331. 2021.
- Streicher, Jeanne: *Commentaires sur les Remarques de Vaugelas tome II*, Genève: Slatkine Reprints 1970.
- Vaugelas, Claude Favre de: *Remarques sur la langue française. Facsimilé par J. Streicher*, Genève: Slatkine Reprints 1647/2000.

